

PLETS I LLUITA ANTISENYORIAL. EL DUCAT DE CARDONA A LES ACABALLES DEL ANTIC RÈGIM

per MONTSERRAT CARBONELL I ESTELLER

(Universitat de Barcelona)

A les darreries del Setcents s'havien experimentat canvis profunds en el sí de la societat agrària tradicional. El creixement de població, la intensificació dels intercanvis, la més gran mobilitat de la terra i la creixent diferenciació econòmica de la pagesia en són alguns dels més significatius. Aquets canvis repercutiren forçosament en les relacions establertes entre dos sectors antagònics articulats entorn de la terra, senyor i vassalls. Unes relacions que —com apuntà Pierre Vilar¹ entren en una dinàmica de «reacció senyorial» i «resistència camperola» susceptible d'incidir sobre el moviment de l'ingrés senyorial.² El mateix

1. VILAR, P., «La fi dels elements feudals i senyorials a Catalunya als segles XVIII i XIX. Amb alguns punts de vista comparatius per a la resta d'Espanya i per el Rosselló», *L'Avenç*, n.º 1, Barcelona, 1978, pp. 51-72.

2. Vilar ha estudiat l'evolució de l'ingrés senyorial a partir de l'anàlisi dels arrendaments del patrimoni reial de Catalunya entre els anys 1715-1808, i en dedueix al segle XVIII, aquest ingrés registra un fort increment que tendeix a disminuir passats els anys 80. Ho atribueix principalment a l'increment de la matèria imponible, és a dir, a una millora substancial de la productivitat i de la producció. Apunta també la possibilitat d'una «reacció senyorial» o d'una «reacció camperola» com a factors que poden contribuir a marcar el moviment de l'ingrés senyorial. Complementant aspectes de la investigació de Vilar i obrint altres perspectives, Caminal, Cananes, Solà i Torras han estudiat el moviment de la renda senyorial del Patrimoni dels Medinaceli a Catalunya entre els anys 1770 i 1835, mitjançant l'anàlisi dels arrendaments dels drets senyorials i hi han comprovat el descens en termes reals i la subsegüent caiguda irrecuperable de l'ingrés a partir de l'any 1780. A tall d'hipòtesi assenyalen que la inflexió en la corba de l'ingrés pot venir determinada per les dificultats de l'economia agrària en els anys vuitanta, però també per canvis en les actituds col·lectives enfront dels drets feudals, reforçats després pels sotrats polítics de començaments del XIX i per l'agreujament de la pressió fiscal en termes reals. A «Moviment de l'ingrés senyorial a Catalunya (1770-1834)». Els arrendaments de la casa Medinaceli», *Recerques* n.º 8, Barcelona 1978, pp. 51-72.

autor suggerí, també, la necessitat d'aprofundir l'estudi dels fons judicials per tal de veure quin ha estat el comportament de la pagesia enfront de la reacció senyorial.³

L'interès per aquestes qüestions ha servit de suport al present article, el qual es proposa, bàsicament, explorar dues línies de treball. En primer lloc la de proporcionar elements per a l'estudi de la relació entre el moviment de l'ingrés senyorial i els conflictes entorn dels drets senyorials, una relació que sembla que pugui fer-se palesa amb la sobreposició en la corba de l'ingrés dels conflictes o litigis detectats. El perill, però, de simplificar massa l'estudi de la lluita antisenyorial recomana el treball en una segona línia, la de la caracterització d'aquesta oposició al «sistema» feudal⁴ mitjançant l'anàlisi acurada dels continguts dels litigis. La mostra documental a partir de la qual es desenvolupa el treball consisteix en catorze plets civils incoats entre 1758 i 1825 en un dels estats dels Cardona-Medinaceli, el ducat de Cardona. Aquests processos originats per capbreuacions tracten, concretament, del problema del lluíisme.⁵ L'índex de conflictivitat que es presenta és tan sols indicatiu, tant per la parcialitat del propi fons de la Reial Audiència, com per la gran quantitat de plets que s'ens escapen perquè s'inclonen a les cúries baronals del Ducat (o tribunals de primera instància) on es resolien causes de caire civil i criminal.⁶

El fet de pledejar és un indicador significatiu de conflictivitat perquè s'oposava per al camperol uns costos molt elevats. No solament

3. VILAR, P., *La fi...*, p. 77.

4. L'utilització del terme feudal en aquest període ha estat defensada per nombrosos historiadors, com Josep Fontana: «ocurre que en la época que se estudia (...) eran los propios campesinos españoles quienes calificaban de feudalismo al régimen al cual se oponían», a FONTANA, J., *La quiebra de la monarquía absoluta 1814-1820*, Barcelona 1974, p. 259, nota 11.

5. El material emprat correspon a la sèrie de «Processos Moderns» de la Secció Judicial de la Reial Audiència de Catalunya, dipositada a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. El procés de selecció del material ha tingut dues fases: primerament, una relació de tots els plets civils incoats en el patrimoni dels Cardona-Medinaceli a Catalunya desde el segle XVI fins el XIX, en els quals el duc era part litigant; posteriorment, m'he cenyit als processos corresponents al ducat de Cardona entre 1758 i 1825. Concretament són catorze plets originats per capbreuacions, i corresponen als següents números de l'esmentada sèrie: 1304, 1832, 1833, 2916, 3284, 3529, 3857, 4079, 5807, 5929, 9770, 9987, 10725, 11007. Pot ser útil indicar el treball del mateix autor sobre el conflicte suscitat pels comunals dels pobles d'Alinyà i Perles, situats en la zona nord del ducat de Cardona a *Recerques*, 13. Barcelona, 1983, pp. 123-132.

6. Les possibilitats d'obtenir un índex més exacte no estan exhaurides. Es podria completar treballant els fons dels arxius municipals de Cardona i Solsona —de difícil, però possible accés—, els processos de la Bailia Moderna i les sèries de Sentències de la Reial Audiència. Un altre indicador de la conflictivitat podria ser la relació de nomenaments de Procuradors de la casa Medinaceli al Principat, segons la qual podria seguir-se la freqüència en l'esclat de problemes; sèrie que es pot reconstruir en el fons del notari Tos del Arxiu de Protocols de Barcelona. Pel que fa a les causes criminals (agresions, robatoris,...) els fons són absolutament inconsultables en l'actualitat.

havia de satisfer els honoraris del procurador, sinó que com deia en 1786 Manuel Sisternes i Feliu: «*Nada incomoda tanto a los labradores como los pleytos. Los arrancan de sus labores y habitaciones, y los hacen juguetes de las asechanzas de los subalternos de los tribunales*».⁷ Els plets entre senyors i vassalls sempre han reflectit antagonismes entre grups divergents, inserits però en un sistema capaç d'assumir aquestes contradiccions mitjançant precisament la institucionalització de l'administració de justícia.⁸ Per això aquests conflictes poden ser un camí per a aproximar-se a l'anàlisi de les tensions internes de la societat rural a les acaballes del 'antic règim.

* * *

Quant a l'administració de justícia, el duc de Medinaceli podia erigir cúria a diverses localitats del ducat de Cardona per tal de fer afectiva la seva jurisdicció.⁹ Podia, també, impartir-la personalment, però la magnitud del seu patrimoni ho feia del tot inviable. D'ací que els batlles o alcaldes ordinaris, elegits pel duc, fossin els qui exercien la funció de jutge en els tribunals ordinaris de primera instància. En la major part dels casos, molts d'aquests jutges no eren lletrats; llavors disposaven d'un assessor, el qual, si bé no tenia dret a administrar justícia, podia aconsellar arribant a responsabilitzar-se de la decisió del Tribunal. A cada cúria hi havia un escrivà que donava fe de sentències, contractes i altres diligències.¹⁰ Aquests tribunals senyorials tenien jurisdicció sobre tots aquells problemes, tant civils com criminals, plantejats al seu

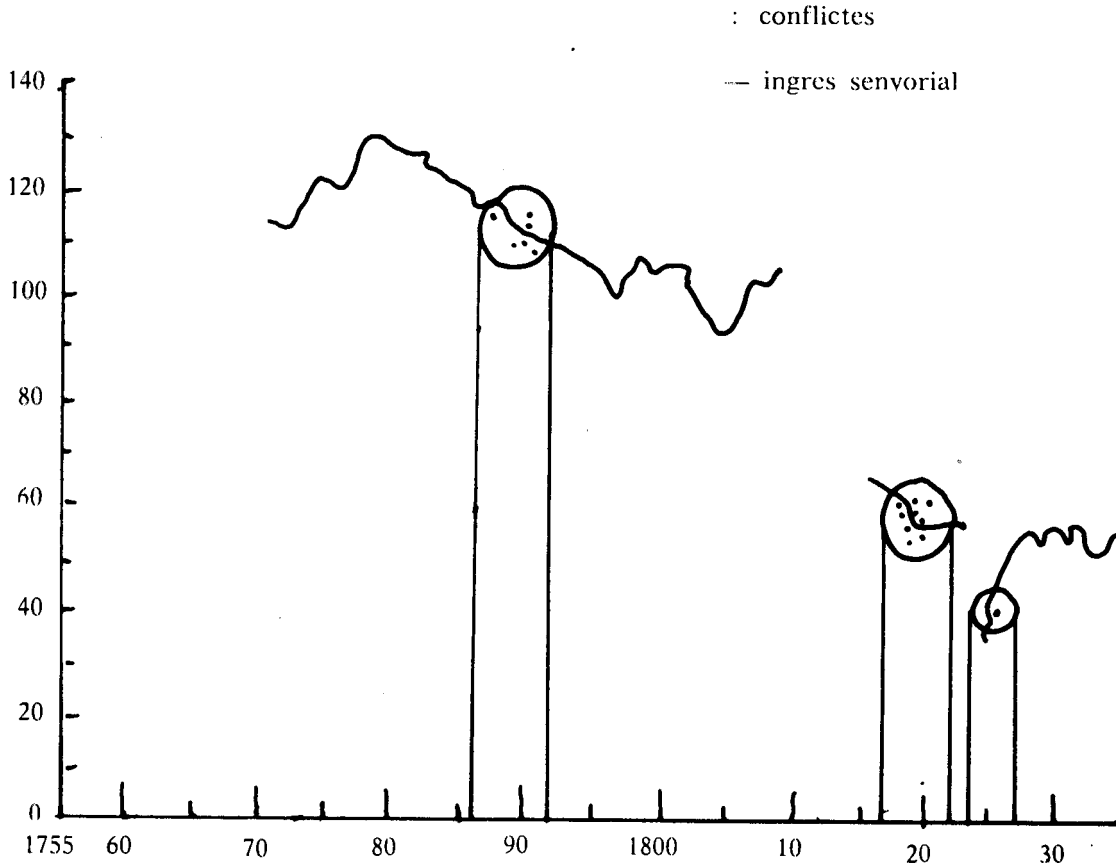
7. SISTERNES I FELIU, M., *Idea de la ley agraria española*, Valencia 1786, p. 105.

8. Sobre la significació dels plets vegi's, entre d'altres, HILTON, R., «El campesinado como clase» a *Estudios d'Història Agrària*, Barcelona, 1978, pp. 27-37; KAGAN, R., «Pleitos y poder real» a *Cuadernos de Investigación Histórica*, n.º 2, Madrid 1978, pp. 291-316; SERRA, EVA, «La societat rural catalana del segle XVIII: Sentmenat, un exemple local del Vallès occidental» (tesi doctoral inèdita, Barcelona abril 1978), vegi's també de la mateixa autora «Evolució d'un patrimoni nobiliari català durant els segles XVII i XVIII. El patrimoni nobiliari dels Sentmenat», *Recerques* n.º 5, Barcelona 1975; BADOSA, ELISA, *Procés d'una resistència pagesa. El poble de Navarces contra el monestir de Sant Benet de Bages (1711-1835)*, actualment en premsa; BERNAL, A. M., *La lucha por la tierra en la crisis del antiguo régimen*, Madrid 1979.

9. Dins al ducat de Cardona, pertanyien al mer i mixt imperi del duc de Cardona-Medinaceli els pobles següents: «Al districte de Solsona: Ortoneda, Joval, Castellvel, Llobera, Ladruç, Cambrils, Perles i Alinyà. Districte de Sant Llorenç de Morunys: Coma, Pedra, Castelltort, Guixés, Montcalp, Sisquer, Llinàs i La Corriu. Districte de Torà: Aguda, Fontanet, Puigrodon, Castellfollit, Ivorra, Vicfret i Tarroja. Districte de Calaf: Mirambell, Calonge, Montfalcó i Ferran, Molsosa i Pujalt. Districte de Cardona: Torruella, Coaner, Sùria, Fals, Castelltallat, Ardèvol, Riner i Clariana, Coreà, Cint, Capollat i Castelló» a SERRA I VILARÓ, *Historia de Cardona*, Tarragona 1966, volum II, p. 63.

10. DOU I BASSOLS, R. LL., *Instituciones del derecho público general de España con noticia del particular de Cataluña y de las principales reglas de gobierno de cualquier estado*, Madrid 1800-1803, llibre I, títol IX, cap. VIII.

QUADRE 1: INGRES SENYORIAL I PLETS (1)

Font: CAMINAL, ..., «Moviment ...», p. 59.

- . Plets localitzats al ducat de Cardena.
- Evolució de l'ingrés senyorial (en termes reals) del arrendament dels Medinaceli a Catalunya. Font: CAMINAL, CANALES, SOLA, TORRAS, *Moviment...*, 59.

terme. Tenien capacitat per a dictar sentència, i àdhuc, en alguns casos, podia donar-s'hi una primera apel·lació. La norma general era que les apel·lacions en segona i tercera instància fossin reservades a la Reial Audiència. El senyor no podia jutjar personalment les causes pròpies, excepte aquells processos de capbreuació en què elegia i nomenava el tribunal. La resta de conflictes en què ell era part en litigi es resolien a la Reial Audiència.

Pel que fa a l'administració dels estats senyoriais, l'amplitud i dispersió del patrimoni feia imprescindible que el duc disposés d'un mecanisme burocràtic-administratiu que li permetés de gestionar amb eficiència els negocis i exercir la jurisdicció arreu dels seus dominis. Aquest mecanisme s'articulava entorn de tres figures claus: l'Administrador General, l'Assessor General i els Procuradors Jurisdiccionals.¹¹ Els dos primers residien a Barcelona, on despatxaven des d'el palau ducal de la Portaferrixa tots els afers relatius als diversos estats.

L'Administrador General era el representant per excel·lència del duc al Principat. Podia confessar a favor d'altres senyors, obrir capbreuacions nomenant-ne el tribunal, signar per raó de senyoria, establir, i concedir gràcies als vassalls del duc. Tenia, així mateix, capacitat per delegar part de les seves atribucions —aquelles que eren purament judicials— en els procuradors jurisdiccionals, els quals es distribuïen per tot el domini senyorial del Principat. A alguns indrets l'Administrador General podia exercir, a més, com a Comptador Major.

L'Assessor General era també un càrrec unipersonal nomenat directament pel senyor. Tenia poder per a designar procuradors, alhora que era intermediari entre aquests i l'Administrador General, i representava el duc en tot allò que es referia a qüestions judicials. El Procurador Jurisdiccional tenia, únicament, competència en l'esfera judicial, sense capacitat per a designar d'altres procuradors. Els titulars d'aquests càrrecs residien a diverses localitats dels estats, normalment en aquelles on hi havia cúria baronal. El seu nomenament no venia mai directament del duc; sempre estava mediatitzat per l'Assessor General o per l'Administrador.

En síntesi, procuradors, Assessor i Administrador simbolitzaven arreu el poder senyorial. Totes aquestes persones eren els executors efectius del domini i jurisdicció del duc, que esdevenia, per als vassalls, una figura gairebé tan llunyana com la del rei.

* * *

No és casual que la major part dels plets en que intervingueren els

11. Les competències d'aquests càrrecs han estat extretes de la documentació emprada: «Poder conferit per Dn. Luís Joaquín Fernandez de Córdoba, Duque de Medinaceli (...) a favor de Dn. Antonio Venero de Valera Contador Mayor y Administrador General de las rentas de los Estados de Cardona y Aytona, agregados

Medinaceli a finals del segle XVIII en el ducat de Cardona siguin causes de capbreu, ja que aquest dret era un dels resorts amb que es regulaven les relacions senyor-vassall.

Segons la jurisprudència, el dret de capbreu correspon, en el contracte d'emfiteusi, al senyor directe, es a dir, en aquest cas, al duc de Medinaceli. El senyor útil, o enfiteuta, mitjançant la confessió, reconeixerà al tribunal de capbreu que la finca que posseeix pertany al senyor directe. Les capbreus eren doncs l'acte pel qual el senyor renovava el seu domini i garantia la percepció de les rendes procedents de la relació emfiteutica (censos i lluïmes) i, també, d'altres drets dominicals.¹² El procediment per a dur a terme una capbreu era força complex.¹³ La freqüència amb què s'acostumava a capbreu una mateixa zona, depenia de dues variables. Una de caràcter jurídic, ja que la prescripció del domini s'acomplia als trenta anys.¹⁴ L'altre variable, de major interès històric, depenia de la relaxació (o dilació) en el pagament de les càrregues senyorials i, per tant, de l'interès del senyor en renovar l'obligació de fer-les efectives.¹⁵ L'any 1788, Tos i Urgellés, notari dels Cardona-Medinaceli, argumentava: «*debe desconfiarse mucho de los que nieguen el dominio directo. Procuran regularmente los enfiteotas defraudar al señor directo, unas veces negándolo y otras enaje-*

y adyacentes en el Principado», Madrid 19-11-1806, plet n.º 3284; i també «*Poder otorgado por Dn. Luis Fernandez de Córdoba, duque de Medinaceli (...) a Dn. Antonio Copons i Nuix Assessor General i Agente Mayor de los estados y jurisdicciones del duque (...) en el Principado*» Madrid 12-10-1740, plet n.º 11007.

12. Segons P. Vilar les exaccions de tipus enfiteutic són part integrant de la renda feudal: «Entenc com a renda senyorial tant els vestigis feudals (tasques, alberg, agraris), com les rendes surgides dels drets jurisdiccionals (venta de judicatures), com el cens i rendes periòdiques tradicionals (parts de fruits, onzès, delmes infeudats, herbatges, banalitats), com els drets casuals com ara el lluïme i les vendes», a Vilar, P., *La fi...*, p. 76.

13. El primer requisit era obtenir el permís reial per a capbreu. Una vegada aconseguit, el senyor havia de reunir un notari, dos testimonis, el batlle i el veguer del terme per a exposar-los el seu desig de capbreu. Seguidament els dos darrers s'encarregaven de fer una crida pública en la qual eren requerits a comparèixer, confessar i capbreu tots els qui posseïssin béns sota el domini directe del senyor. El lloc de la capbreu no podia distar més d'una dieta del domicili de l'enfiteuta. Les despeses que ocasionava la capbreu anaven a càrrec del censalista o senyor directe. Sobre aquesta qüestió són útils els següents textos: Tos i URGELLES, J., *Tratado de la capbreu del derecho y estilo del Principado de Cataluña*, Barcelona 1826, p. 16; RIU i RIU, M., *Els capbreus font important per a la Història socioeconòmica dels senyorius laics i eclesiàstics: dos exemples catalans del segle XVII referents al monestir cistercenc de Santa Maria de Montbenet (Berga)*, a «Miscel·lània en honor de Josep Maria Madurell», Barcelona 1977, pàgines 103-123; BORRELL I MACIÀ, A., *Los censos enfiteuticos en Cataluña*, Barcelona 1948.

14. BORRELL I MACIÀ, A., *Los censos...*, p. 168.

15. Vegi's l'article de TORRAS I RIBE, J. M., *El senyoriu d'Orpi: impacte de la primera llei abolicionista (1811) sobre les relacions entre senyors i vassalls*, «Miscel·lània en honor de Josep Maria Madurell», Barcelona 1977, pp. 327-347.

nando la finca como libre, ocultándolo o disimulándolo».¹⁶ En aquests casos, el duc s'afanyava a obrir capbreccions, designava un jutge emfiteuticari i un tribunal, el qual moltes vegades requeria en la Reial Audiència.¹⁷

Cap l'any 1768 tenim notícies d'una capbrecció general a la vegueria de Segarra, on el tribunal emfiteuticari restà fixat a Torà.¹⁸ Entre els anys 1718 i 1790, tornem a trobar indicis d'una possible capbrecció general que inclouria, entre d'altres, els pobles de Fals, Calaf i Ferran.¹⁹ La documentació ens revela l'existència d'un altre capbrecció general a la vegueria de Segarra entre els anys 1818-1819.²⁰ Si va ser extensiva o no a altres estats no ho sabem; l'any 1818, però, trobem la mateixa problemàtica a Blanes i a Sant Pere d'Ossor (vescomtat de Cabrera) i, també, a la Baronia de Juneda.²¹ La major part d'aquests conflictes han estat originats per la negativa dels emfiteutes a satisfer el lluïisme, o/i per les divergències suscitades al moment de fixar-ne la taxació corresponent.

Com és prou conegut, el lluïisme consisteix en una taxació sobre el valor de la finca que es paga en totes les trasllacions de domini; la quantitat fixada es fa efectiva sempre en metàl·lic. A Barcelona el pagava el venedor i a la resta del Principat el comprador de la finca. La taxa varia considerablement en funció dels diferents llocs, períodes i tipus. En el període i territori considerats aquí, la quota és d'un terç —33,3 %— del valor de la finca o del preu de venda per a les transaccions a títol oneros (vendes, permutes, revendes i establiments); mentre que en les transaccions a títol lucratiu (herències, donacions, llegats, dots...) és d'un mig terç i mig lluïisme, es a dir, el 21,6 %.²²

16. Tos i URGELLES, *Tratado...*, p. 33.

17. El jutge emfiteuticari havia de ser laic. Normalment, el càrrec pertocava a un advocat, però no era una condició absolutament imprescindible, podia ésser substituït pel senyor directe i el seu nomenament podia derivar del tribunal de la Reial Audiència de Catalunya, sempre que el senyor fes la petició de forma adequada. El jutge emfiteuticari iniciava les seves funcions quant, passat el termini de trenta dies, quedaven emfiteutes sense confessar, els quals eren instats per un despatx d'ordre del jutge (*cartel mandatorio*). Aquells qui, així i tot, es resistien, eren requerits en la causa de capbrecció. Tos assenyala: «*La causa de cabrevación puede en primera instancia evocarla el señor directo a la real Audiencia sin otro pretexto que el de elección en juez enfiteuticario a su Exca. y Real Audiencia*», a Tos i URGELLES, *Tratado...*, p. 3.

18. Una relació de les capbreccions del patrimoni dels Medinaceli a Catalunya s'hauria de trobar l'arxiu ducal; els documents que aquí es fan servir només ho reflecteixen indirectament. Un exemple d'això l'integren els següents documents: «*Mandamiento despachado por el Juzgado de cabrevación de la Vegueria de Segarra*» (12-3-1758, Torà, plet N.º 11007); o bé «*Cópia autèntica del proceso (...) en el juzgado de la Cabrevación General de la Vegueria de Segarra (...) siendo la curia establecida en la villa de Thorá*» (13-3-1758, plet N.º 11007).

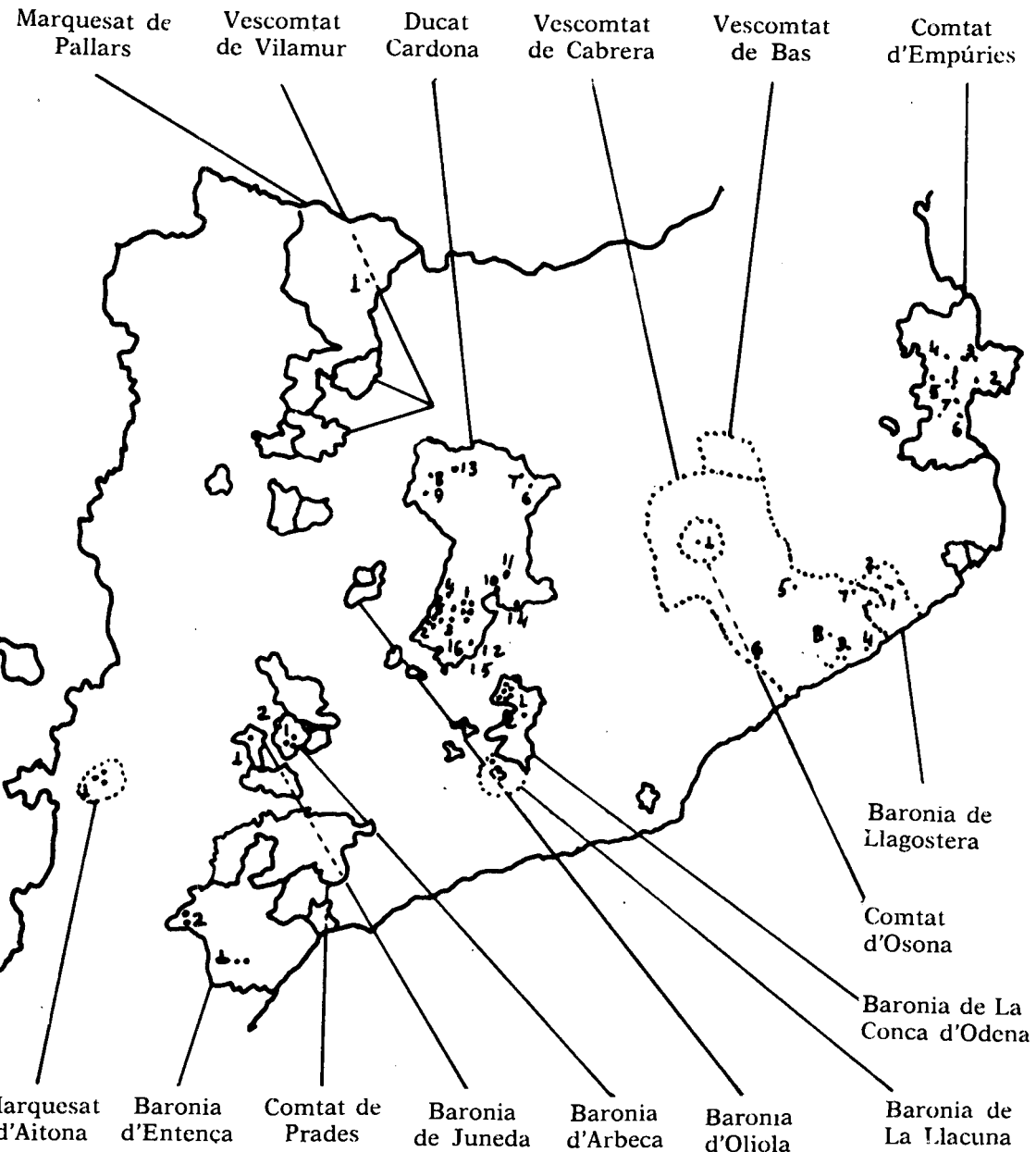
19. Plets N.º 4079, 5807, 10725.

20. Plets N.º 1832, 1833, 2916, 3284, 3529, 3857, 5929.

21. Plets N.º 9991, 3526, 3530.

22. Seguint a Llorens i Pallejà es distingeixen tres etapes en el pagament del

PATRIMONI DELS MEDINACELI A CATALUNYA: LOCALITZACIO DELS CONFLICTES

**PATRIMONI DELS MEDINACELI A CATALUNYA: LOCALITZACIÓ
DELS CONFLICTES (DETALL)**

MARQUESAT DE PALLARS

1. Tavascan (5034/1794).

DUCAT DE CARDONA

1. Calaf (7012, 2916, 3328, 5807/1754, 1819, 1779, 1786); 2. Tarroja (5929, 3284, 3857, 1832/1818-19); 3. Coniil (3259/1819); 4. Castellfollit de Riubregós (1833/1819); 5. Ivorra (11007/1761-89); 6. Llinars de l'Aigua (3872/1815); 7. Montcalb (1304/1819); 8. Alinyà i Perles (12460/1791-1803); 9. Cambrils (2928/1790); 10. Castelltallat (1112/1815); 11. Cardona (698 = introbable); 12. Mirambell (12345/1819); 13. Sant Martí de Lladós (9987-1818); 14. Fals (4079/1790); 15. Rubió (9770/1819); 6. Farran (10275/1789 90).

VESCOMTAT DE CABRERA

1. Calella (13464, 3527/1750, 1816); 2. Malgrat (3241, 3534/1730, 1811); 3. Palafolls (9991/1818); 4. Blanes (2015/1792); 5. Osor (3526/1818); 6. Palautordera (5681/1831); 7. Sils (1341/1817 45); 8. Tordera (3528/1807).

COMTAT D'EMPÚRIES

1. Castelló d'Empúries (7779, 8097, 4080/1776, 1562, 1805); 2. Roses (5061/1802); 3. Sant Pere de Roda (353, 2479/1735, 1752); 4. Garriguella (1703/1744); 5. Vilabertran (217/1760); 6. Armentera (12318/1741); 7. Sant Pere Pescador (1218/1660).

BARONIA DE LA LLAGOSTERA

1. La Alagostera (10413, 4223/1730-70); 2. Caldes de Malavella (7864/1789).

COMTAT D'OSONA

1. Vic (3859/1822).

BARONIA DE LA CONCA D'ÒDENÀ

1. Igualada (9990, 10210, 3536, 3766, 5729/1815, 1780, 1800, 1748, 1782-4); 2. Clarumunt (4822/1792); 3. Santa Maria de Miralles (3858/1815); 4. Rubió (?/1819).

BARONIA D'OLIOLA

1. Oliola (6257/1775).

BARONIA D'ARBECA

1. Arbeca (4190, 8140, 9659/1757, 1749, 1788); 2. Miralcamp (5128/1775).

BARONIA DE JUNEDA

1. Juneda (3530/1818).

BARONIA D'ENTENÇA

1. Tivissa (5062, 9983/1808); 2. Mora d'Ebre (1413, 12427/1777-8).

MARQUESAT D'AITONA

1. Aitona (9992, 5444, 2108/1820, 1864-79, 1813).

Com s'ha vist, en les trasllacions de domini intervenen el propietari eminent, l'adquisidor de la finca i el que s'en desprèn; mentre que en els plets hi figuren únicament els dos primers. Es per això que ometre a aquells que es desprenen de la parcel·la ens menaria a una interpretació parcial del problema, especialment en les transaccions sota la forma de venda. Aquests venedors, en alguns casos, pretenien millorar el seu domini útil alterant-ne la composició, o fins i tot, especular en el mercat de terres; però en altres casos, la necessitat de disposar de numerari per satisfer les càrregues senyoriales, impostos, deutes i simplement per a subsistir obligava al pagès a prescindir de part de les seves explotacions.²³ Els contractes amb que s'acostumaven a fer aquestes trasllacions eren «a carta de gràcia» o «*pacto de retro*» sobre el mas o sobre part dels fruits. Això significa que el pagès i els seus successors tenen dret a adquirir-ho novament per el mateix preu en que els hi van comprar, sempre que la finca es posi en venda; en termes jurídics aquesta operació es coneix amb el nom de revenda. El patrimoni del cap del mas pot dispersar-se a curt terme, sense desaparèixer, malgrat que les dificultats per restituir-lo augmentessin a la llarga. Pere Muxí, pagès de Montcalb, testimonia en aquest sentit: «*La escasez de numerario que ha habido siempre en la montaña, y especialmente después de la Guerra de la Independencia puede muy bien haber introducido allí la costumbre de celebrar semejantes contratos para hallar dinero sin contravenir a las leyes*».²⁴ Sembla tanmateix plausible que alguns pagesos econòmicament més forts, treguessin profit de les vendes esmentades. L'extensió de les explotacions venudes, a part dels casos mínims de 3,5 jornals i màxims

lluïisme: la primera fins l'any 1283 no presenta una regulació complerta; en la segona, que va desde l'any 1283 fins l'any 1823, aquest dret es desenvolupa i s'estableix de la següent manera. L'any 1283 Pere II fixa la quita del lluïisme en un terç (33,3%) del valor de la finca. L'any 1285, otorga un privilegi a la ciutat de Barcelona i al seu territori pel qual només pagarà una dècima part (10%). L'any 1359, Pere III fa una distinció entre les transaccions a títol oneros (33,3%) i a títol lucratiu (10%). El costum, però, modificà aquesta legislació; la quota generalitzada en les transferències a títol lucratiu es fixà en 21,66% del preu. Restaren exclosos del dit pagament els casos d'herència en línia directa. En el darrer període assenyalat per Llorens i Pallejà, el lluïisme es veié reduït a una cinquantena part (2%) amb la Llei de 3 de maig de 1823, aquesta decisió es reproduï amb el decret de 20 de gener de 1837. A LLORENS I PALLEJÀ, M., *Del derecho de laudemio en la emfiteusis en Cataluña*, Barcelona 1901. Un bon exemple de les postures que defensaven la reducció d'aquest dret la trobem en l'obra del diputat català, a les Corts de Cadis: OLIVER, G., *Reseña del origen, causa y efectos de los laudemios y cabrevaciones en Cataluña*, Barcelona 1848.

23. Una mostra d'aquestes vendes per necessitat pecuniària podria trobar-se en les deu causes de capbreuació que s'incoen l'any 1819, i que tenen un denominador comú: l'adquisició de terres en la zona de Segarra l'any 1817, un any de sequera i preus alts. Això ho demostra l'estudi de CAMINAL, CANALES, SOLA i TORRAS, *Moviment...*, quant fa referència als preus del blat xeixa al mercat de Cervera, preus que indiquen les cotes més altes per l'any 1817.

24. Plet N.º 1304, doct. corresponent a l'any 1828.

de 200 jornals, fluctua entre 5 i 6 jornals.²⁵ Les transaccions, generalment, s'efectuen entre pagesos; encara que apareixin, també, altres oficis com els de daguer, paleta, pelaire i notari.²⁶

Borrell i Macià diu que els lluíisme era la prestació més combatuda de les que satisfieien els emfiteutes, i, alhora, era per al senyor la principal retribució econòmica.²⁷ Potser això és excessiu, però alguns estudis demostren que el lluíisme contribuïa de manera important a l'ingrès senyorial.²⁸ La legislació liberal, en incorporar l'emfiteusi en el nou ordre jurídic, preservà el lluíisme però reduint-lo a la cinquantesena part (2%) i posant fi als litigis suscitats per l'ambigüïtat d'aquest dret.

Els casos més controvertits eren els de les vendes i revendes sobre parts de fruits, pels quals es traspassava o es recuperava el domini útil d'una part dels productes de la finca. Aquí s'en citaran tres que van tenir una conclusió diversa. Entre els anys 1758 i 1763 els regidors i comú de la vila d'Ivorra es neguen a pagar al duc el lluíisme de la venda de la vintena part dels fruits del terme. Vint anys més tard es torna a plantejar el mateix problema entre el duc de Cardona-Medina-celi i Jaume Sagués, pagès de Ferran; la Reial Audiència excusà al dit pagès de pagar el lluíisme de la venda i venda de parts de fruits. Poc a poc alguns pagesos s'acostumaren a fer constar en els contractes que la venda es feia sobre els fruits i no sobre la finca. L'extensió d'aquest tipus de frau alertà a la Reial Audiència que l'any 1816 condemnà a Pere Muxí, pagès de Montcalb, a pagar el lluíisme per la venda a carta de gràcia sobre els fruits del Mas Fontanella.³¹

Resumint, el lluíisme, com a quantitat fixada sobre el preu de la finca, dependel valor d'aquesta. El valor resta sotmès a la conjuntura econòmica general, al grau de desenvolupament agrícola, i a la intensitat dels intercanvis produïts en la zona. El més destacable, però, és que aquest dret esdevé l'indicador més fidel de la circulació de terres. En aquest sentit, l'oposició a aquesta càrrega assenyala l'intent de suprimir les trabes que obstaculitzaven la constitució d'un lliure mercat de terres. D'altra banda, en molts dels casos, indica —i tendeix a fer més palesa— la diferenciació econòmica haguda dins la pagesia: mentre uns poden comprar, d'altres es veuen forçats a vendre.

25. Plets N.º 3872, 4079, 5807 i 5929, a cadascun d'ells hi figuren distintes peces de terra.

26. Plets N.º 3857, 4079, 5929, 10725, 11007.

27. BORRELL I MACIÀ, A., *Los censos...*, pp. 94-96.

28. En el treball de CAMINAL..., *Moviment...*; p. 55, nota 12, s'estableixen les següents dades: «El 1798 els ingressos per lluíismes equivalen al 7,17% dels obtinguts, per arrendaments; el 1799, al 7,99% i al 6,21% l'any següent». L'estudi de Carles Sudrià conté, també, referències valuoses sobre aquest dret a la plana de Vic, SUDRIÀ, C., «L'ingrés agrícola a la Plana de Vic al s. XVIII. Les rendes d'origen agrari» a *Recerques* 9, Barcelona 1979, p. 92.

29. Plet N.º 11007, 30-3-1759.

30. Plet N.º 10725.

31. Plet N.º 1304.

CONFLICTES MOTIVATS PER CAPBREVACIONS: SOBRE EL PAGAMENT DEL LLUÏSME (DUCAT DE CARDONA)

ANY	DADES LITIGANTS			OBJECTE DE LITIGI								
	Nom	Ofici	Procedència	Data d'adquisició	Extensió Explotc.	Utilització	Localització	Preu	Venedor	Ofici	Procedència	Contracte
16.10.1819 — 15. 6.1841	Pere Muxí	Pagès	Montcalb	2. 3.1816		Fruiters	Mas Fontanella	4.430 lls.	Josep Ramon Vila i Pou			Vensa a carta de gracia
20. 1.1819 — 25. 2.1819	Miquel Ribalta i Francesc Torres	Pagès Pagès	Tarroja Tarroja	29. 5.1815 29. 5.1815	2'5 jorns. 2'5 jorns.	ceps/ bosc ceps/ bosc	Terme de Tarroja Ptda. LAMATA Tarroja: LES SERRES	150 lls. 125 lls.	Ramon Llenes Joseph Roig			Venda
4.11.1819 — 18. 2.1820	Marta i Felip Rosell i Gassó	Pagesos	Castell-follit de Riubregós	11. 7.1819	1 peça: 10 bancal. + 3 jorns. 1 peça: 2 jorns.	Vinya i labor de sembra. labor	Tª Castell-follit Tª Fontanet Ptdª. Ribera	1000 lls.	Marià Grau i Ferrerich	Pagès	Castell-follit	Venda.
24. 4.1819	Joseph Torra i Lluïsa Torra i	Pagesos	Calaf	15. 6.1817	1 peça: 3'5 jornals	2'5 jornals campa e vinya + 1 jornal erm	Terme de Mirambell Ptda. Puig-Dalmau	Donació: Correspon a la dot per valor de 100 lls + robes i apèndixs nupcials per valor de 93 lls. 7 sous 3 diners.				Cessió amb "pacto al quitar"
15. 4.1819 — 22. 4.1819	Joseph Patanàs	Pagès	Tarroja	3. 6.1811		Vinya campes i bosc	Terme de Tarroja Ptda. Les Camoreres		Francesc Roig i Ubach	Pagès	Tarroja	Establiment
4.11.1819 — 11.11.1819	Antoni i Maria Torne i Carulla		Conill	8.11.1817		Ceps i conreu	Terme de Pujalt Ptda. Pla de La Llacuna	214 lls.	Jaume Carulla		Calaf	Venda a carta de gracia
27. 4.1819 — —	Rosa i Ramon		Tarroja	27. 7.1813	1 peça: 3jorns.	Vinya	Terme de Tarroja, Ptda.		Ramon Titó i	Paleta	Cervera	Revenda i resti-

					3 jorns.	Bosc	Tarroja Ptda. La Mata	lts.					
19. 4.1790 — 15. 8.1790	Agusti Olles Pau Miranda (dret a part de fruits)	Pagès Teixidor	Pals Manresa	No especificat; però el mas era posseïsió de J. Vinyes el 7.8.1779	Menys de 200 jorns.	Conreu, Vinya, oli- veres, bosc i erm	Terme de Castell de Fals (Casa, mas, heretat Torreblanca i capmasos colabarders)						
1. 1.1786 — 10. 3.1786	Rafel Canet		Calaf		4 peces: 40 jorns. 30 jorns. 40 jorns. 9 jorns.	Conreu, herbes, vinya, bosc, erm, i past.	Termes de Mirambell, Calonge, Mirambell i Mirambell respectv.						
23.12.1818 —	Ramon Titó	Paleta	Tarroja	28.9.1817	7 jorns. 11 jorns.	Oliveres vinya i bosc	Tª Tarroja, Ptda. La Mata	700 lts.	Josep Puig	Pagès	Torefeta	Revenda	
11. 1.1819	Francesc Nadal	Pagès	Tarroja	7.11.1817 2.11.1817 4. 6.1817	4 jorns. 05 jorns. 4 jorns	ceps, bosc	Tª de Tarroja Ptda. La Mata	500 50 225	Francesc Roig	Pagès,	Tarroja	1.Revenda 2. Venda perpetua 3. Venda a carta gràcia	
4. 9.1819 — 30. 9.1819	Jaume Ca- saramona	Pagès	Rubió	7.2.1817	13 pecques		Terme de Pujalt, Ptda. d'Ordiell	30 lts.	Ramon i Rosa Cer- valls			Venda a "pacto al quitar"	
30. 6.1818	Joseph Orrit	Pagès	Lladrús (St. Martí Lladós)	12.11.1817	1 peça	Cabana, vinya, erm.	Tª de la ciutat de Solsona Pta. Les Tortelles		Joseph Figueres	Daguer			
18. 3.1789 30. 6.1790	Jaume Sagués Ramon Iglesies	Pagès Pelaire	Ferran St. Martí de Sesga- ioles	8.11.1766 17. 5.1769	1 peça 1 peça		Mas Sagués (Tª de Ferran) Tª de Ferran		J. Iglesias			Venda a "pacto al quitar"	
2. 3.1758 9.10.1768	Regidors i Comú		Ivorra		1/20 fruits del terme		Vila i terme d'Ivorra	3.422 lts.	Pere Tristany Joseph A. Marti	Presbiter Notari	Ivorra Torà	Revenda	

A nivell indicatiu, es pot afirmar que els plets es multipliquen en moments d'inflexió de la corba de l'ingrès senyorial (vegis quadre 1), i, per tant, es confirma que el moviment d'aquest ingrès pot estar condicionat per l'actuació camperola enfront dels drets feudals. D'altra banda, s'ha vist com els pagesos litigants solien pertanyer al sector benes, estant de la pagesia, mentre que el sector més depauperat tenia una presència més velada, però persistent, en aquets embats de mire judicial. Sembla ser, doncs, que la lluita antisenyorial, en el període que es tracte, s'ha d'entendre sota la premisa de que la protagonitza un camperolat no homogeni, embrió de les distintes postures polítiques que, més endavant, prendran cos dins del camperolat català.